

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Галина Патlach – аспірант кафедри мовознавства та російської мови ГДПШМ.
 Наукові інтереси: лексикологія, фразеологія, порівняльне мовознавство.

**АВТОРСЬКА МОДЕЛЬ СВІТУ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ
 ІНДИВІДУАЛЬНОЇ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ
 (на матеріалі творів сестер Бронте)**

Анна ПІДГОРНА (Запоріжжя, Україна)

У статті розглядаються особливості авторської моделі світу як тієї, що репрезентує індивідуальну концептуальну картину світу письменника. Виокремлено та проаналізовано ознаки авторських моделей світу сестер Бронте з огляду на мовні характеристики їхніх творів.

The article deals with the peculiarities of the author's world model which is considered to represent the writer's individual conceptual world picture. The linguistic characteristics of the Bronte sisters' world models are singled out and analyzed in the article.

Поєднання когнітивної, соціологічної і культурологічної тенденцій, що характеризують лінгвістичні дослідження останніх років, висуває на перший план індивідуальні характеристики особистості як важливу складову вивчення центральної лінгвістичної проблеми сьогодення – людина у мові [1: 7]. Таким чином, сприйняття автора художнього твору як мовної особистості, індивідуальні мовні характеристики якої знаходять, на нашу думку, відбиття в тексті як певній реалізації авторської моделі світу, уможлиблює глибше та адекватніше пізнання письменника та результатів його творчої діяльності. Саме це обумовлює актуальність дослідження, представленого у цій статті.

Метою роботи є вияв особливостей авторської моделі світу як форми реалізації індивідуальної концептуальної картини світу письменника. Об'єктом дослідження виступатимуть авторські моделі світу відомих англійських письменниць – сестер Бронте, а предметом – індивідуальні мовні характеристики досліджуваних творів. Матеріалом слугуватимуть романи “Wuthering Heights” Емілі Бронте [12], “The Tenant of Wildfell Hall” Енн Бронте [10] та “Shirley” Шарлоти Бронте [11].

При дослідженні ми виходимо з того, що авторська модель світу представляє собою обумовлену авторським задумом певну реалізацію індивідуальної концептуальної картини світу автора, що є, у свою чергу, варіантом концептуальної картини світу народу, представником якого є автор як індивід. Авторську модель світу визначають як “певний тип реальності, що була перетворена за законами мистецтва” [6]. Тобто відтворення реальності в конкретній авторській моделі (у нашому випадку – це літературний твір, хоча звичайно це може бути будь-який твір мистецтва) характеризується більш образним, більш естетичним та більш емоційно забарвленим сприйняттям та зображенням дійсності, що є характерною ознакою сфери мистецтва.

В авторській моделі світу певною мірою відбиваються особливості загальної та національної картин світу, однак, зважаючи на те, що ця модель все ж таки є результатом діяльності окремого індивіда – автора, вона у великій мірі репрезентує продукт суб'єктивного світосприйняття. У зв'язку з цим Ю.М.Лотман відмічає, що “з одного боку, художня модель світу відображає об'єктивну дійсність у її найбільш загальних категоріях, а з іншого, – свідчить про авторське світорозуміння” [4: 25].

Підтвердження цього ми знаходимо в роботі В.І.Карасика, який, цитуючи В.В.Красних, надає три набори знань та уявлень, що в мовній свідомості індивіда формують цілісну єдність: 1) індивідуальний когнітивний простір; 2) колективний когнітивний простір; 3) когнітивна база [3: 8]. Тобто, мовну свідомість автора художнього тексту (і будь-якого іншого витвору мистецтва) формують ті знання та уявлення про оточуючий світ, що властиві тільки йому (цей набір знань та уявлень є найбільш репрезентативним при дослідженні мовної складової індивідуальних картин світу); знання та уявлення, що визначають його як

представника певного соціуму; а також знання та уявлення, що притаманні всім носіям даної етнокультури.

Проблема співвідношення національної / індивідуальної картини світу та авторської моделі світу, що згадується вище, є досить цікавою завдяки своїй суперечливості. Деякі дослідники вважають, що авторська модель світу відбиває лише індивідуальне світосприйняття. Так, О.П. Воронова, наприклад, визначає картину світу художнього твору як "модель світу, відображену через призму авторського сприйняття; як систему образів, специфічних саме для даного тексту і ні для якого іншого; як особливий тип реальності, який відрізняється своїм особливим простором (реальним та уявним), своїм відчуттям часу, своїм особливим психологічним світом і моральною стороною" [Цит. за: 6]. Отже, вочевидь, дослідниця сприймає художній твір як продукт суцього індивідуальної обробки, як суб'єктивний погляд на світ автора цього тексту. Вона не вбачає у ньому проявів цілого (концептуальної картини світу), частиною та похідною від якої є ця авторська модель.

Інший погляд на це питання, з яким ми схильні погодитися, є менш категоричним: науковці погоджуються, що авторська модель світу є продуктом діяльності індивідуальної свідомості, індивідуального відношення до світу, однак уточнюють, що це відношення до світу є опосередковане соціальним знанням, тобто поєднує в собі індивідуальний та соціальний аспекти, постає внаслідок синтезу духовно-індивідуальної та культурно-історичної субстанції, відображає спосіб, за допомогою якого наука чи, принаймні, культура тієї чи іншої епохи сприймають реальність [8: 60; 2: 49; 9: 201]. Отже, світ художнього тексту, як і картина світу в цілому, є соціально, історично та культурно обумовленим.

О.Г. Почепцов виділяє основні особливості, що формують мовну ментальність індивіда, а саме: а) особливості, що визначають його приналежність до певної соціокультурної групи, яку виділяють на основі рівня освіти, професії, віку, статі тощо; б) особливості, що визначаються соціокультурним оточенням (коло знайомих на роботі, друзі, родичі, близькі, країна, де ця особа проживає) [5: 118]. Таким чином, характер відображення знання про оточуючий світ обумовлений не тільки особистим досвідом людини, а і особливостями соціуму та культури. Тому розглядаючи образ автора та його твори, не можна заперечувати той факт, що так звані фонові знання (соціокультурне середовище) певною мірою впливають на ту дійсність, яку створює митець.

Подібна соціокультурна обумовленість лінгвальної моделі світу авторського тексту простежується при аналізі. Так, дослідження мовної складової текстів романів сестер Бронте дозволило виявити ознаки:

1) певної епохи та політичної ситуації (*Tory, Whig, Jacobin, Leveller, crowned heads*):

...a land that was **king-ridden, priest-ridden, peer-ridden** [11: 53].

2) культурно-етнічної приналежності (*to sing carols; the mania for Berlin wools; Michaelmas; a Jew-basket*):

She by no means thought it a waste of time to devote unnumbered hours to fine embroidery, sight-destroying lace-work, marvelous netting and knitting, and, above all, to most elaborate stocking-mending [11: 81].

3) соціальної приналежності (*landlord, clothier, glazier, carpenter*);

4) місцевих діалектів:

"There's nobbut t' missis; and shoo'll not open 't an ye mak yer flaysome dins till neeght" [12: 24].

Авторка дає можливість спостерігати лексичні (*flaysome* – "жахливий"), граматичні (*shoo'll*) та фонетичні (*ye, mak, neeght*) діалектні форми, які існували на той час у мові жителів Йоркширу.

5) певної географічної місцевості (*moor, thorn, moss, ravine, mire*);

6) конфесійної приналежності (*chaplain, curate, vicar, Good Friday, Passion Week, heathen, the Black Art*):

I was hiding my light under a bushel [10: 17].

It is as bad as offering Satan a lost soul [12: 106].

Отже, певні вірування та погляди людей епохи, що описується, відбиваються в порівняннях, епітетах, метафорах та інших образних висловах, які у великій кількості можна спостерігати в текстах романів.

Таким чином, в межах художнього твору автор будує певну модель "уявного" світу, що не існує сама по собі і не є повністю продуктом суб'єктивного сприйняття, а зумовлена загальною концептуальною картиною світу певної епохи, представником якої є цей автор. Т.М. Родіна пише: "Твір може і є лише "кадром" загальної картини світу, її фрагментом; але ж у будь-якому випадку, якщо це дійсно художній твір, усе, що в ньому є, відчувається як мить, що виходить за межі "кадру" [7: 57].

У моделі світу художнього твору діють дві тенденції різної направленості; а саме – потреба зжати до вияву індивідуального те загальне уявлення про світ, що закладене в підтексті, та, навпаки, через індивідуальне виразити загальне у всій його повноті. "При цій складній та суперечливій єдності художня картина світу синтезує в собі все знання митця про дійсність, однак під певним кутом зору" [7: 58]. Саме ця своєрідність точки зору і відрізняє твори авторів однієї культури та часо-простору, надаючи дослідникам можливість спостерігати мовну варіативність авторських засобів відображення, здавалось би, однієї тієї ж дійсності.

Так, при аналізі текстів творів сестер Бронте, що є представницями одного часопростору, етносу та соціуму, були виокремлені не тільки спільні, а і диференційні параметри конструювання їх авторських моделей світу. Інтегральні характеристики свідчать про безсумнівну опосередкованість мовних картин світу екстралінгвальними факторами (які є спільними для авторок творів, що досліджуються), а диференційні – про суб'єктивність світосприйняття кожного окремого індивіда, що безперечно знаходить своє відбиття і в індивідуальній мовній картині світу.

При втіленні авторської моделі світу в тексті використовуються засоби мови, властиві автору як представнику певної мовної спільноти чи етносу. Вивчення засобів відображення картини світу в художньому тексті охоплює дослідження та аналіз лексико-семантичних фактів, граматичних моделей та стилістичних прийомів. У цьому розумінні ми говоримо про дослідження мовної картини світу на прикладі авторської моделі світу, що була створена в конкретному художньому творі.

Слід відзначити, що текст – це не спонтанне мовлення, а витвір, що створювався автором свідомо, ретельно добираючи риси й деталі, що є найбільш промовистими та яскравими, і оформлюючи їх у відповідні мовні знаки. Тому текстова дійсність зумовлена насамперед "задумом автора, внутрішньою цілісністю твору (єдністю форми і змісту), життєвою правдою та прагненням автора досягти найбільшої сили естетичного впливу на адресата" [8: 65]. Тобто автор будує у своєму творі ту дійсність, яку він бажає нам відкрити згідно зі своїм задумом. І задача читача, лінгвіста, інтерпретатора тексту постає в спробі побачити цей задум через дослідження змісту та форми твору.

Науково-лінгвістичне, а не просто емоційно-естетичне сприйняття літературної спадщини різних епох виявляє деякі загальні проблеми національної своєрідності картини світу та реакції мови на різноманітні зміни в історії народу. Художні твори дають можливість зрозуміти їх автора як особистість, що є представником певного етносу та часопростору. Крім того, дослідження мовної складової авторських моделей світу зумовлює нові підходи до розгляду засобів формування автором певної моделі світу в художньому творі. Результативність такого роду дослідження можлива тільки при повноцінному розумінні специфіки концептуалізації світу даним автором.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Горшко Е.И. Языковое сознание: гендерная парадигма: Монография. – М. – Харьков: Издательский Дом "ИНЖЭК", 2003. – 440 с.
2. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів. – Львів: Літопис, 2004. – 384 с.
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.
4. Лотман Ю.М. Структура художественного текста. – М.: Искусство, 1970. – 383 с.
5. Почепцов О.Г. Языковая ментальность: способ представления мира // Вопросы языкознания. – 1990.–№ 6.–С.110-122.
6. Рогозина И.В. Плюрализм картин мира // aomai.ab.ru:8080/Books/Files/2001-02/34/pap_34.htm
7. Родина Т.М. Художественная картина мира как синтетическая многомерная структура // Художественное творчество: Сб. научн. трудов. – Л.: Наука, 1986. – С. 57-68.
8. Семенець О.О. Синергетика поетичного слова. – Кіровоград: Імекс ЛТД, 2004. – 338 с.

9. Хоменко Н.С. Проблема сохранения национальной окраски в переводах произведений Н.В.Гоголя на английский язык // Мова і культура. – Вип. 7. – Т. 8. – К.: Издательский Дом Дм. Будаго, 2004. – С. 200-204.
10. Bronte A. The Tenant of Wildfell Hall. – London: Penguin Books, 1994. – 378 p.
11. Bronte Ch. Shirley. – London: Penguin Books, 1994. – 666 p.
12. Bronte E. Wuthering Heights. – London: Penguin Books, 1994. – 279 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Анна Підгорна – старший викладач кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету.

Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, лінгвістика тексту.

ВРОЖІННЯ: СЕМАНТИКА, НОМІНАЦІЯ ТА СУЧАСНИЙ**Тетяна ПОМІНЧУК (Житомир, Україна)**

У статті розглянуто сучасний стан та особливості функціонування різних видів середньополіських зимових ворожінь. Здійснено етнолінгвістичний опис вербальних і невербальних компонентів культурного тексту та їх просторової варіативності, а також спробу системного опису діалектної лексики в складі тематичних груп.

The article deals with the present-day state and functioning features of different types of Middle Polissya winter fortunetellings. Ethnolinguistic description of verbal and nonverbal components of cultural text and their spatial variation is carried out; the system description of dialect vocabulary is given in composition of thematic groups.

Усяке явище традиційної народної культури є відбиттям картини світу в свідомості давньої людини, пошуком свого місця в ньому, намагання спрогнозувати події та вплинути на них з метою вижити в цьому світі, захистити себе від ворожих сил, забезпечити життя, здоров'я та добробут. Одним із поширених культурних явищ є ворожіння, метою яких є отримання специфічної інформації про майбутнє.

Ворожіння як важлива складова частина традиційної духовної культури народу дають багато відповідей на питання походження давніх явищ, процесів, в них криється важлива культурна інформація, що відкриває можливості для розуміння світогляду, вірувань та духовної культури наших предків. На нашу думку, аналіз сучасного стану ворожінь дасть можливість зрозуміти, наскільки вони зазнали змін у структурному та семантичному плані, й допоможе точніше реконструювати первісну форму деяких обрядів, зрозуміти їх значення й суть.

З цією метою явища традиційної народної духовної культури необхідно розглядати в межах цілісного культурного тексту, аналізуючи одиниці реалемного, акціонального, темпорального агентивного, локативного, та ін. планів комплексно, а системний опис діалектної лексики здійснювати в складі тематичних груп [3: 32]. Етнолінгвістичний аналіз дозволяє ґрунтовно проаналізувати явища традиційної народної духовної культури в єдності вербальних і невербальних компонентів та просторової варіативності.

Ворожіння – це ритуал, спрямований на встановлення контакту з неземними силами з метою отримання знань про майбутнє [7: 482]. Серед великої кількості видів ворожінь Л. Виноградова за віднесеністю та періодичністю виділяє дві основні групи:

1) оказіональні – ворожіння з нагоди певної події, наприклад, весняного повернення птахів з вирію, будівництва житла;

2) традиційні – ворожіння, які здійснюються під час визначених календарних свят [2: 13].

Ритуал усякого ворожіння зазвичай включає три етапи: 1) підготовчі дії; 2) отримання знака; 3) тлумачення отриманого знака.

Часова віднесеність зимових ворожінь нерозривно пов'язана з ідеєю переломного періоду, який вважався найбільш небезпечним. Зимові ворожіння здійснювали в той момент, коли, за народними уявленнями, на землі перебували душі предків та особливо активізувалася нечиста сила, що найінтенсивніше виявляється в період різдвяних свят – до зимового повороту сонця. Тільки через посередництво сил з потойбічного світу, через контакт з померлими предками досягають можливості побачити майбутнє.

Переважну більшість осінньо-зимових ворожінь здійснювали упродовж *передріздвяного* (до днів святих Катерини, Варвари, Андрія) та *різдвяного* (переддень Різдва, Старого Нового року та Водохреща) періодів.